

• سیر تاریخ نگاری و فلسفه اجتماعی آن •

- ۲ -

حکیم ابوالقاسم طوسی

شیخ ما گمت : فردوسی طوسی از جمله بزرگترین و مشهورترین شاعران ایران است، زنده کننده زبان فارسی و در عین حال یکی از بهترین تاریخ نگاران ایران می باشد . شاهنامه اثر گرانبها و جاودان این مورخ نامی ، از چند جهت بر کتابهای بی شماری که بزبان فارسی تألیف شده برتری دارد .

با سنجش نمونه های رنگارنگ کتابهای تاریخی مطلب روشنتر می گردد .

در اینجا می خوانیم که فردوسی کیست؟ شاهکار ادبی و تاریخی او چیست ؟

ابوالقاسم فردوسی در نیمه اول قرن چهارم هجری شاید در حدود سنه سیصدوسی در طوس، یکی از شهرهای خراسان بدنیا آمد، وی در یک خانواده متوسط و دهقان متولد شد، پدرانش دارای آب و خاک بودند و با کشاورزی گذران میکردند ، نام خود وی و نام پدرش بدرستی روشن نیست، ولی ابوالقاسم کنیه مسلم اوست، در زمان تولد فردوسی طوس و سایر شهرهای خراسان پیرو سامانیان بود که در بخارا سلطنت میکردند . خراسان بتوسط والیانی که از بخارا فرستاده میشدند اداره میگردد .

قرن چهارم که فردوسی در اوایل آن بدنیا آمد ، درخشانترین قرن در

تاریخ تمدن اسلامی است، خراسان یکی از مراکز مهم این تمدن عالی بود بازار دانش و ادب در آنجا انتشار کامل داشت، گذشته از آن در خراسان شعور ملی و توجه بسابقه تاریخی در میان مردم رواج پیدا میکرد در زمینه ادبیات مخصوصاً شعر فارسی تدریجاً جای عربی را می گرفت، میل و رغبت توده بر آگاهی یافتن بتاریخ ملت و اوضاع و احوال گذشتگان خود بیشتر میشد زمام داران، هیئت حاکمه هم این احساسات مردم را تا اندازه ای تشویق می کردند.

فردوسی هم زیر تأثیر این جریان های فکری واقع شده بود کتاب ها، رساله ها، یادداشت های تاریخی هر چه بدستش میرسید مطالعه میکرد از پیر مردان و آشنایان بتاریخ باستانی ایران هر چه می شنید با ذوق و شوق حفظ می کرد سپس در این اندیشه افتاد که اطلاعات خود را برشته تحریر در آورده، چون طبع شعر داشت کتاب تاریخ ایران را بشعر تألیف کرد، که همین شاهنامه حماسه ملی ایران است. فردوسی شاهکار گرانبهای خود را به سلطان محمود غزنوی هدیه کرد، در آن زمان سامانیان پاشیده شده بودند، تمام خراسان و قطعه های مهم دیگری از ایران بتصرف سلطان محمود غزنوی درآمده بود.

شهرت فتح های وی بهمه قسمت های جهان اسلامی رسیده بود، محمود سبکتکین اگر چه از جنبه نژادی با پادشاهان کیانی و ساسانی که تاریخ آنان موضوع شاهنامه بود بستگی نداشت، ولی قسمت مهمی از ایران در زیر حکومت و سلطنت مستقیم وی بود دربار غزنین از حکیمان، دانشمندان ایران و شعرای پارسی پر بود ازین رو سلطان غزنوی نمایش یکی از شاهنشاهان ایران را داشت. هدیه کردن تاریخ شاهنشاهان ایران باستان باو کار بی موردی نبود درینا هدیه گرانبهای فردوسی در دربار غزنین آن جور که می بایست مورد قبول واقع نگردید جایزه ای را که حکیم فردوسی امیدوار بود از شهریار دریافت نکرد و شاعر مورخ رنجیده خاطر از غزنین بیرون رفت! سلطان محمود سبکتکین شایستگی تکیه زدن به تخت کیان و ساسانیان را «به گمان فردوسی» نداشت لذا هجو او بگفت و هم هجو سبب شد تا پایان عمر خود را شاعر در گمنامی و فراموشی بسر برد! همیشه در معرض خطر سلطان مقتدر غزنوی

بود تا اینکه در سال چهارصد و سیزده در حالی که سنش از هشتاد بیشتر بود در گذشت ! این بود شرح مختصری از نابغه بزرگ ایرانی، که جنبه تاریخ نگاری وی پوشیده مانده است !؟ در صورتیکه وی یکی از بهترین مورخان است که تا کنون تاریخ ایران را بزبان فارسی نوشته اند ، در شاهنامه فردوسی خصوصیت ها، مزیت هائی است که در هیچ يك از تاریخ های فارسی پیدا نمی توان کرد! البته بخش بزرگی از شاهنامه با افسانه آمیخته شده است با اندازه ای که دیگر نمیشود بآن قسمت نام تاریخ گذاشت !

در برخی از بخش ها هم مطلب ها، روایت های فردوسی با مطالب و روایات درست تاریخی که از کتاب های یونانی و رومی می آید بجز آن ترتیبی است که در شاهنامه است !! اینها درست است ولی باید در نظر داشت که تاریخ ملت های باستانی مانند یونان، روم ، هند ، عرب همه اولش افسانه و اساطیر است، این بخش ها را فردوسی از خودش نبافته است!؟ بلکه از نوشته ها، روایت ها و سینه بسینه دریافت کرده است، مورخان دیگر ایران هم همین روایت های افسانه آمیز و باور نکردنی را در کتاب های خود گنجانیده اند. از مزیت های شاهنامه یکی این است که در آن کتاب تاریخ ایران شرح داده شده است نه تاریخ پادشاهانی که در ایران سلطنت کرده اند. اساساً نام ایران و ایرانی در کتاب های دیگر بندرت برده میشد شهریارانی که در شاهنامه نامشان برده شده همه آنان چه افسانه باشد مانند کیومرث ، جمشید، یا تاریخی باشند مانند اردشیر، انوشیروان همه بعنوان پیشوای ملت و اداره کنند. کشور یاد آوری و ستوده شده اند. سهم ایران و ایرانی در تشکیل تاریخ چهار هزار ساله بکلی فراموش نشده است فردوسی عصر پهلوانی ایرانی و تورانی را شرح میدهد ، دلیری و قهرمانی ایرانیان باستان را در ضمن بر خوردهائی که این دونژاد با هم داشته اند مینمایاند يك ملت جنگجو و حشی و یغما گر با ملتی متمدن و صلح جو و در عین حال دلیر همسایه هستند، جنگجویان چپاول گر بیشتر در هنگام هجوم به همسایگان خود بودند، اسباب زحمت آنان را فراهم می آوردند صلح جویان ایرانی با شهامت و غیرت در زیر رهبری پادشاهان و سرداران دلیر خود از خاک وطن عزیز

دفاع کردند، بیگانگان را بیرون راندند، در تمامی جنگ‌ها و برخوردها پیروزی نهائی با ایرانیان است. دلیرانی که در این جنگ‌ها هنرنمایی میکنند مثل اعلای شجاعت و شهامت و مردانگی و شرافت هستند ایرانیان درین نبرد و کشمکش در عین اینکه از خاک میهن خود دفاع می‌کنند و انتقام کشتگان خود را می‌گیرند با بدی و خوی اهریمنی که طرف برابر با کارهای خود آنان را تمثیل می‌کند می‌جنگند!! غایله اسکندر و شکست ایرانیان را فردوسی با تصرفی که در نسب اسکندر مینماید از اهمیت می‌اندازد و آن را بدرجه یک نبرد خانوادگی میرساند!!

دوره اشکانیان از نقطه نظر فردوسی دوره فترت در تاریخ ایران است!! و آن ارزش را ندارد که تاریخ مفصلی برای آن نوشته شود!! با اشعار حماسی ستوده گردد تنها به شمردن نام پادشاهان آن دوره فترت و انحطاط بسنده کرده است!

دوره ساسانیان دوره تجدید عظمت ایران باستان است، در این دوره که نام شهریارانی مانند اردشیر، انوشیروان، پرویز بطرز جالبی ضبط شده است بطوری که نام کیمباد کیخسرو را بیاد می‌آورد و بنام پهلوانانی که رستم و زال و گودرز را بیاد بیاورند بر نمی‌خوریم!! تا هنگام تمام شدن داستان میرسد، شکستی که منتظر ایران است بزرگترین تمام شکست‌های تاریخ دراز آن است، این مرتبه خطر از سوی مغرب می‌آید فردوسی در مقام شرح این داستان دل خراش در وضع غیر مساعدی قرار گرفته است! مهاجمان که با حمله ناگهانی خود تاریخ پر افتخار ایران را بغتة قطع کرده بودند، عزیزترین اساس افتخار آمیزی که بالاتر از آن را فردوسی نمی‌توانست تصور بکند ویران کرده بودند اتفاقاً با خود دینی را همراه آورده بودند که فردوسی از جان و دل معتقد به آن دین بود. این مرتبه دست فردوسی مانند جنگ ایران و توران بازنیسست ولی نبوغ فردوسی در اینجا خود را نمایان نموده وی را بطور آبرومندی از وضع مشکل و خطرناکی که مقدرات تاریخ جلو او گذاشته بود نجات داده است فردوسی انتقام جنگ قادسیه را با فساد حکومت‌های اموی و عباسی گرفته است!!